

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΥΠΕΥΘΥΝΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
(ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΙΑΣ ΜΙΚΡΗΣ ΚΛΙΜΑΚΑΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ)**

ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ Μ.

Α΄ Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών, Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
e-mail: mail@dipe-a-athin.att.sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ορίζεται σαν ιδιαίτερα καινοτόμος και ριζοσπαστική εκπαιδευτική δραστηριότητα. Η εισαγωγή της στην τυπική εκπαίδευση συνδέθηκε με το ρόλο του Υπευθύνου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, ο οποίος έχει ως αποκλειστικό καθήκον την προώθησή της στα σχολεία. Ο ρόλος αυτός με το διπλό του χαρακτήρα, διοικητικό-συντονιστικό και συμβουλευτικό-εμπνευστικό φαίνεται να έχει συμβάλει ιδιαίτερα στην υλοποίηση των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα σχολεία και στη σταδιακή μύηση ικανού αριθμού εκπαιδευτικών σε ενεργητικές και βιωματικές εκπαιδευτικές μεθόδους. Τη σχέση του Υπευθύνου με τους εκπαιδευτικούς που υλοποιούν Σχολικά Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης θελήσαμε να ερευνήσουμε στην ποιοτική έρευνα που ακολουθεί.

Στα αποτελέσματά της αναδεικνύεται η σημαντικότητα της σχέσης του Υπευθύνου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και του εκπαιδευτικού που εκπονεί πρόγραμμα Π.Ε. Αυτή συνίσταται στην επιμόρφωση ως προς το γνωστικό αντικείμενο με στόχο την απόκτηση γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων αλλά περισσότερο στην προσωπική βιωματική εμπλοκή που οδηγεί στην εμπύχωση των εκπαιδευτικών μέσα από την αναγνώριση των προσωπικών τους ενδιαφερόντων και την ενίσχυσή τους ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στην καινοτομία. Θεωρούμε απαραίτητη την ειδικά σχεδιασμένη επιμόρφωση του Υπευθύνου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στην ιδιαιτερότητα του ρόλου του.

ΔΙΜΟΠΟΥΛΟΥ Μ.

A΄ Athens Primary Education Directorate, Environmental Education Coordinator
e-mail: mail@dipe-a-athin.att.sch.gr

ABSTRACT

The environmental Education is defined as particularly innovative and radical educational activity. Its introduction in the formal education was connected to the role of the Responsible of Environmental Education, which has as exclusive duty its promotion in the schools. This role with its double character, administrative- coordinate and advisory- encouraging appears to have contributed particularly in the materialization of programs of Environmental Education in the schools and in the progressive initiation of capable number of teachers in energetic and authentic educational methods. In the qualitative research that follows, we wanted to search the relation between the person in charge and the teachers that materialize School Programs of Environmental Education.

This consists of the training as for the cognitive object aiming at the acquisition of knowledge between the person in charge and the educator, faculties and capabilities but more in the personal authentic entanglement that leads to the encouragement of teachers through the recognition of their personal interests and their aid so that they can correspond in the innovation.

We consider the specifically drawn training of the Responsible of Environmental Education essential so that he/she can correspond to the particularity of his/her role.

Λέξεις κλειδιά: Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, συντονιστές ΣΠΠΕ, σχεδιασμένη επιμόρφωση, ποιοτική έρευνα.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης εισήχθησαν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με το Νόμο 1946/91 και την Γ1/377/865/18.9.92 Υπουργική Απόφαση.

Το ΥΠ.Ε.Π.Θ. για να στηρίξει το έργο των εκπαιδευτικών στο σχολείο έχει θεσμοθετήσει θέση Υπευθύνου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε κάθε Διεύθυνση Εκπαίδευσης. Ο Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης έχει τοποθετηθεί μετά από επιλογή στην Διεύθυνση Εκπαίδευσης για 3 χρόνια και τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητές του, όπως αναφέρονται στην Υπουργική Απόφαση 57905/Γ2/4.6.2002 εξειδικεύονται ως εξής: «Ο Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης¹ παρακολουθεί, υποστηρίζει και αξιολογεί τα Προγράμματα Π.Ε. Ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς και τους Δ/ντές των σχολικών μονάδων, σε ειδικές συναντήσεις με ομάδες εκπ/κών, εξηγεί τις προδιαγραφές ενός προγράμματος Π.Ε και βοηθά τους εκπαιδευτικούς στη σύνταξη σχεδίων προγραμμάτων προς έγκριση. Κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς επισκέπτεται τις σχολικές μονάδες, παρακολουθεί την πορεία των προγραμμάτων σε συναντήσεις με εκπαιδευτικούς και μαθητές, οργανώνει συναντήσεις για την επίλυση παιδαγωγικών, οργανωτικών και άλλων ζητημάτων. Συνεργάζεται με τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης² και τα εθνικά θεματικά δίκτυα. Τέλος διοργανώνει εκδηλώσεις παρουσιάσεων εργασιών σχολικών προγραμμάτων Π.Ε. στο τέλος της σχολικής χρονιάς». Ο ρόλος του επομένως διακρίνεται: α) σε διοικητικό – συντονιστικό (με στόχο την ενημέρωση των εκπαιδευτικών, το συντονισμό των προγραμμάτων, τη μεσολάβηση μεταξύ εκπαιδευτικών αρχών και σχολικής κοινότητας, την τήρηση αρχείων, τη γενική διεκπεραίωση της γραφειοκρατίας) και β) σε συμβουλευτικό (με στόχο την υποκίνηση, εμπύχωση και συμβουλευτική στήριξη εκπαιδευτικών, ώστε αφενός να πεισθούν να αναλάβουν Προγράμματα Π.Ε. αφετέρου να τα φέρουν εις πέρας με επιτυχία).

Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων³ προκειμένου να ενισχύσει την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αξιοποίησε το πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΚΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΙΙ⁴ σχεδιάζοντας μια σειρά δράσεων όπως: ίδρυση νέων Κ.Π.Ε., επιμόρφωση εκπαιδευτικών στην Π.Ε., παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού για την Π.Ε., χρηματοδότηση Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (75% Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, 25% Εθνικοί πόροι).

Με την προκήρυξη των Σ.Π.Π.Ε. ο φορέας υλοποίησης της Πράξης (Πανεπιστήμιο Αιγαίου) προσέτρεξε στο θεσμό των Υπευθύνων Π.Ε. Αυτό καταδεικνύεται και από την επιστολή του Επιστημονικού Υπευθύνου Σ.Π.Π.Ε. (καθ. κ. Θ. Λέκκα) – Α.Π. 709/5.2.2003 προς τους Διευθυντές Εκπαίδευσης. «Βασικός είναι ο ρόλος των Υπευθύνων Π.Ε. των Δ/σεων Α/θμιας και Β/θμιας Εκπ/σης, οι οποίοι θα υποστηρίξουν το έργο των εκπαιδευτικών και θα παρέχουν την απαιτούμενη τεχνογνωσία για την υλοποίηση των Σχολικών Προγραμμάτων. Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου ως τελικός δικαιούχος του Έργου, επιθυμεί να αξιοποιήσει τους Υπεύθυνους Π.Ε. στην υλοποίηση της δράσης αυτής, εκτιμώντας την εμπειρία και την προσφορά τους στην Π.Ε.»

Στην Α' Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών προσπαθήσαμε να ερευνήσουμε τον τρόπο υλοποίησης των Σ.Π.Π.Ε. και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι 31 εκπαιδευτικοί που τα εφάρμοσαν τη σχολική χρονιά 2004-05 με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου που διακινήθηκε σε όλους αυτούς και στο οποίο μεταξύ πολλών άλλων κλειστών ερωτήσεων συμπεριλαμβάνονταν η ερώτηση: Τι αναμένετε από τον/την Υπεύθυνο Π.Ε. για τη στήριξη του ΣΠΠΕ που υλοποιείτε;

Επιμόρφωση στην Π.Ε. γενικά, επιμόρφωση στις παιδαγωγικές μεθόδους – διδακτικές στρατηγικές, επιμόρφωση σε ειδικές θεματικές ενότητες (π.χ. δάσος, νερό, κ.ά.), τηλεφωνική στήριξη στα εμφανιζόμενα εμπόδια, τακτική επίσκεψη στο σχολείο, διαμεσολαβητική δράση ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου και το συντονιστή ΣΠΠΕ και τέλος φυσική παρουσία του Υπευθύνου Π.Ε. στην τελική ημερίδα. Η επεξεργασία των στοιχείων και τα ποσοτικοποιημένα συμπεράσματα δεν μας ικανοποίησαν και έτσι αποφασίσαμε να διερευνήσουμε περισσότερο το ρόλο του Υπευθύνου Π.Ε. και πώς τον αντελήφθησαν οι εκπαιδευτικοί που υλοποιούσαν Σ.Π.Π.Ε.

¹ Από δω και στο εξής όπου Π.Ε.: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

² Από δω και στο εξής όπου Κ.Π.Ε.: Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

³ Από δω και στο εξής όπου ΥΠ.Ε.Π.Θ.: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων

⁴ Από δω και στο εξής όπου ΕΠΕΑΕΚ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΚΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Αναζητήσαμε άλλες έρευνες σχετικά με την εισαγωγή των καινοτομιών στο σχολείο. Ο Fullan δηλώνει ότι μόνο η παροχή υλικού στους εκπαιδευτικούς δεν αρκεί για την αποτελεσματική υλοποίησή τους στο (Καμαρινού, 1999, σ. 215). Οι McLaughlin και Marsh δηλώνουν ότι ούτε η αρχική σεμιναριακή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αρκεί στο (Καμαρινού, 1999, σ. 215). Ο Crandall δηλώνει ότι οι εκπαιδευτικοί είναι πρόθυμοι να υλοποιήσουν ένα νέο curriculum όταν είναι σαφές, εύκολη η εφαρμογή και η χρήση του υλικού του, υπάρχει υποστήριξη και συνεργασία με το Συντονιστή, υπάρχει η δυνατότητα συνεργασίας με άλλους συναδέλφους και εξωτερικής βοήθειας, όταν τη χρειαστούν στο (Καμαρινού, 1999, σ. 215)

Ειδικότερα ψάξαμε άλλες έρευνες που να έχουν διερευνήσει το ρόλο του Υπευθύνου Π.Ε. σε σχέση με τον εκπαιδευτικό που υλοποιεί πρόγραμμα Π.Ε. και διαπιστώσαμε πως το θέμα δεν έχει εξεταστεί επαρκώς. Έτσι θεωρήσαμε πως θα είχε ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον αν επιχειρούσαμε στη βάση των προσωπικών αντιλήψεων των εκπαιδευτικών που εκπονούν Σ.Π.Π.Ε. μια πρώτη διερεύνηση και καταγραφή της σχέσης τους με τον Υπεύθυνο Π.Ε. Με δεδομένο ότι δεν έχει υπάρξει προηγούμενη διερεύνηση στο θέμα έτσι όπως ορίστηκε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, κρίναμε ότι ο σχεδιασμός και η διεξαγωγή της θα έπρεπε να ακολουθήσει τις αρχές και τις πρακτικές μιας ποιοτικής μεθοδολογικής προσέγγισης (Bell 1997).

2. Η ΕΡΕΥΝΑ

2.1 Γενικά στοιχεία

Σκοπός αυτής της μικρής κλίμακας ποιοτικής έρευνας ήταν να διευκρινίσει το ρόλο του Υπευθύνου Π.Ε. όπως τον αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί που υλοποιούν Σ.Π.Π.Ε.

Η έρευνα έγινε στην Α΄ Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών σε 21 εκπαιδευτικούς που υλοποιούσαν Σ.Π.Π.Ε. τη σχολική χρονιά 2004-05. Η επιλογή των εκπαιδευτικών έγινε έτσι ώστε να έχουμε εκπροσώπηση όλων των βαθμίδων Νηπιαγωγείο, Δημοτικό και ικανή διαφοροποίηση των εκπαιδευτικών ως προς το φύλο, την επιστημονική ειδικευση (δάσκαλοι, νηπιαγωγοί, γυμναστές, καθηγητές Μουσικής, καθηγητές Αγγλικών) και το βαθμό εμπειρίας από την ενασχόλησή τους με την Π.Ε.

Η μέθοδος συλλογής δεδομένων ήταν η ημιδομημένη συνέντευξη (Cohen & Manion 1994)

Το χρονικό διάστημα κατά το οποίο πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις ήταν από τον Απρίλιο έως τέλη Μαΐου του 2005. Των 21 συνεντεύξεων προηγήθηκε μια πιλοτική, που βοήθησε στον έλεγχο του βαθμού κατανόησης των ερωτήσεων, όπως επίσης και στη διαπίστωση της άνετης και ομαλής διεξαγωγής της συνέντευξης. Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ζητήθηκε ακόμη η άδεια να μαγνητοφωνηθεί η συνέντευξη. Η συνέντευξη θα είχε διάρκεια 30΄-40΄ λεπτά και θα γινόταν στο χώρο τους μετά από τηλεφωνική προσεννόηση.

Η οργάνωση των δεδομένων ξεκίνησε με την απομαγνητοφώνηση των ηχογραφημένων συνεντεύξεων. Ως μέθοδος ανάλυσης των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος ανάλυσης περιεχομένου. Η μέθοδος αυτή περιλαμβάνει τον εντοπισμό, την κωδικοποίηση και την κατηγοριοποίηση των βασικών θεμάτων που εμπεριέχονται στα δεδομένα της έρευνας.

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε τα αποτελέσματα της έρευνας και συμπληρώνουμε το σχολιασμό τους με ενδεικτικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις μας με τους εκπαιδευτικούς.

2.2. Αποτελέσματα και ερμηνεία

Οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών εντάσσονται σε τρεις γενικές κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται οι απαντήσεις που αφορούν στο: **διοικητικό – συντονιστικό** ρόλο του Υπευθύνου και τις ενέργειές τους ως προς αυτόν για την υλοποίηση των Σ.Π.Π.Ε., στη δεύτερη σε σχέση με το **συμβουλευτικό** του ρόλο και τις ενέργειές του ως προς αυτόν, και στην τρίτη περιλαμβάνονται οι απαντήσεις που αφορούν στις **προσδοκίες τους** από τον Υπεύθυνο, κατά τη διάρκεια υλοποίησης ενός Σ.Π.Π.Ε. καθώς και το **profil** του γενικότερα.

Στην πρώτη κατηγορία οι εκπαιδευτικοί ανέδειξαν το σημαντικό διοικητικό, διαμεσολαβητικό, συντονιστικό ρόλο του Υπευθύνου Π.Ε. σε τοπικό επίπεδο, τόσο στη λήψη απόφασης συμμετοχής τους στα ΣΠΠΕ όσο και τη σωστή τους υλοποίηση.

- Όλοι οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν ότι έμαθαν για τα ΣΠΠΕ μέσω του Υπευθύνου Π.Ε. τόσο με έγκαιρη κοινοποίηση εγκυκλίων, και κάποιοι με προσωπική τηλεφωνική επικοινωνία μαζί του για συμμετοχή στην ενημερωτική Ημερίδα.
- Ορισμένοι από τους εκπαιδευτικούς επισημαίνουν επίσης πως η διανομή της προκήρυξης, καθώς και του εντύπου Σχεδίου Υποβολής Πρότασης⁵ και των οδηγιών του, τόσο σε έντυπη όσο και σε ηλεκτρονική μορφή, διευκόλυνε σημαντικά τη δυνατότητα μελέτης της και το ξεπέρασμα του εμποδίου της εξόδου στο Διαδίκτυο μερικών Δημοτικών Σχολείων.
- Όλοι οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν ότι διευκολύνθηκε σημαντικά το έργο τους στο σχολείο μετά την ενημέρωση των Δ/ντών Σχολικών Μονάδων και Προϊσταμένων Γραφείων και Σχολικών Συμβούλων από Ημερίδα του Υπευθύνου για τη φιλοσοφία και τη μορφή των ΣΠΠΕ.
- Άλλοι εκπαιδευτικοί θεωρούν επίσης σημαντική την παρέμβαση του Υπευθύνου Π.Ε. για εξομαλύνσεις διοικητικών προβλημάτων (αλλαγή βάρδιας σε ολοήμερο Νηπιαγωγείο μέλους παιδαγωγικής ομάδας, αυξημένος αριθμός εκπαιδευτικών επισκέψεων, παρουσία ειδικών επιστημόνων στη σχολική τάξη και άλλα)
- Ορισμένοι από τους εκπαιδευτικούς αναφέρουν πως η δικτύωσή τους με τη βοήθεια του Υπευθύνου Π.Ε. με άλλους εκπαιδευτικούς που εκπονούν προγράμματα Π.Ε. μέσω των σεμιναρίων ή των τοπικών και εθνικών δικτύων υπήρξε ιδιαίτερα ενισχυτική, υποστηρικτική και εποικοδομητική.
- Όλοι οι εκπαιδευτικοί επισημαίνουν πόσο σημαντικές υπήρξαν οι επισκέψεις του Υπευθύνου Π.Ε. στη σχολική μονάδα, τόσο για τον εκπαιδευτικό όσο και για τους μαθητές που υλοποιούσαν το πρόγραμμα, καθώς και οι ανατροφοδοτικές συναντήσεις μαζί του κατά την πορεία του προγράμματος.
- Σχεδόν όλοι οι εκπαιδευτικοί παρακολούθησαν τα σεμινάρια που οργάνωσε ο Υπεύθυνος. Ενημερώθηκαν πολύ έγκαιρα για την υλοποίησή τους την οποία έκριναν χρονικά κατάλληλη. Στη δεύτερη κατηγορία οι εκπαιδευτικοί ανέδειξαν τη σπουδαιότητα του συμβουλευτικού ρόλου του Υπευθύνου τόσο στη φάση προετοιμασίας υποβολής της πρότασης ενός Σ.Π.Π.Ε. όσο και σε όλη τη διάρκεια της υλοποίησής του.
Ειδικότερα οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι:
- Η υποκίνηση και η εμπύχωση που δέχτηκαν από τον Υπεύθυνο, καθώς και το αίσθημα ασφάλειας που τους δημιούργησε με τη διενέργεια ειδικού σεμιναρίου επεξηγηματικού για τη μορφή του εντύπου ήταν μια από τις βασικές αιτίες της απόφασής τους να υλοποιήσουν ένα Σ.Π.Π.Ε.
 - ... με παρακίνησε η Υπεύθυνη Π.Ε. (Χριστίνα, δασκάλα)
 - ... ήταν καθοριστική η υποστήριξη του Υπευθύνου Π.Ε. στην απόφασή μας...(Δήμητρα, νηπιαγωγός)
 - ... ο Διευθυντής μου φοβόταν τα οικονομικά, αλλά η Υπεύθυνη με ησύχασε δείχνοντάς μου πως δεν ήταν τόσο δύσκολο. (Ρόζα, καθηγήτρια Αγγλικών)
- Η βοήθεια του Υπευθύνου Π.Ε. ήταν καθοριστική στη διαμόρφωση της πρότασης Σ.Υ.Π. Αυτό έγινε με την οργάνωση Ημερίδας παρουσίασης πρωτότυπων Σ.Π.Π.Ε. που είχαν υλοποιηθεί τη σχολική χρονιά 2003-04, με ειδικό σεμινάριο σχεδιασμού ενός προγράμματος Π.Ε. και με ατομικές συναντήσεις με τους εκπ/κούς κάθε Παιδαγωγικής Ομάδας και τη συζήτηση πάνω στα προσχέδια της πρότασής τους, μετά τη διερεύνηση των μαθητικών ενδιαφερόντων.
 - ... μας φόβισε το έντυπο, με τις τόσο πολλές σελίδες, όμως οι συναντήσεις με τον Υπεύθυνο ήταν εξαιρετικά βοηθητικές για διευκρινίσεις στη διατύπωση των στόχων, καθώς και για την ανάδειξη της τοπικής, εθνικής και παγκόσμιας διάστασης του θέματός μας (Μάχη, δασκάλα)
 - ... ήρθα σε επαφή με το Πανεπιστήμιο ελάχιστες φορές, δε μπορώ και δεν έχω μπει στο Internet να πάρω καμιά πληροφορία, θεωρώ την επαφή με τον άνθρωπο, το καλύτερο (Σοφία, νηπιαγωγός)
 - ... ήθελα βοήθεια στον προϋπολογισμό και την είχα άμεσα από την Υπεύθυνη Π.Ε. (Δήμητρα, νηπιαγωγός)

⁵ Από δω και στο εξής όπου Σ.Υ.Π.: Σχέδιο Υποβολής Πρότασης

- ...στην αρχή με αποθάρρυνε το ΣΥΠ, ... όταν στην πρώτη αξιολόγηση κόπηκε, ήθελα να εγκαταλείψω... με στήριξε ο Υπεύθυνος, έκανα τις περισσότερες αλλαγές και πέρασε (Αριστέα, δασκάλα)
- Η παροχή εκπαιδευτικού υλικού, πληροφοριών για επιλεγμένες επισκέψεις, ειδικούς επιστήμονες και φορείς συνεργάτες, η σχετική βιβλιογραφία που δόθηκε από τον Υπεύθυνο Π.Ε. ήταν σημαντική βοήθεια για τη συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών.
 - ...δεν τα γνώριζα μόνη μου αυτά, μου έδωσαν βιβλιογραφία, μια λίστα με φορείς και με έφεραν σε επαφή με οργανώσεις που αποδείχτηκαν αξιόπιστες (Διονυσία, δασκάλα)
 - ...το θέμα μας ήταν πρωτότυπο, υπήρχε έλλειψη υλικού, όμως μαζί με τον Υπεύθυνο ψάξαμε και βρήκαμε πολλά πράγματα (Σοφία, δασκάλα)
 - ...όλο το χρόνο δανειζόμουν υλικό από το Γραφείο Περιβ/κής Εκπ/σης (Παντελής, δάσκαλος)
 - Σχεδόν όλοι οι εκπαιδευτικοί απάντησαν πως παρακολούθησαν τα σεμινάρια που οργάνωσε ο Υπεύθυνος τόσο μόνος του, όσο και σε συνεργασία με τα Κ.Π.Ε. που τους παρείχαν επιμόρφωση που βοήθησε την υλοποίηση του προγράμματος. Τα βρήκαν καλά σχεδιασμένα, θεώρησαν πολύ χρήσιμη τη βιωματική τους εμπλοκή και την εργασία στο πεδίο, δυσκολεύτηκαν από τις εκτός ωραρίου ώρες απασχόλησης και ήθελαν πιο έγκαιρα προγραμματισμένο το σεμινάριο για το σχεδιασμό του poster, της αφίσας, του εντύπου και της τελικής παρουσίασης.
 - ... όταν κλήθηκα στο 40ωρο εισαγωγικό πήγα πολύ προκατειλημμένη αν θα ήταν καλό, στο τέλος μου άρεσε και όταν γύρισα στο σχολείο, κινιόμουν με πολύ άνεση στο πρόγραμμα (Αναστασία, γυμνάστρια)
 - ...το σεμινάριο ήταν σχεδιασμένο για μαθητές Δημοτικού, όμως οι αρχές ήταν οι ίδιες, έκανα εγώ την προσαρμογή για τα νήπια (Δήμητρα, νηπιαγωγός).
 - Αρκετοί εκπαιδευτικοί δηλώνουν πως με τη βοήθεια του Υπευθύνου βρήκαν σχολεία με το ίδιο θέμα για να συνεργαστούν ή μήηκαν σε τοπικά, εθνικά ή διακρατικά δίκτυα. Κάποιοι δεν κατάφεραν να υλοποιήσουν και ανταλλαγή μαθητικών ομάδων στο πλαίσιο αυτής της συνεργασίας λόγω διάφορων δυσκολιών. Άλλοι που προχώρησαν, δηλώνουν πολύ ευχαριστημένοι από αυτή την εμπειρία και σκοπεύουν στην τελική παρουσίαση του προγράμματος να καλέσουν και τους συναδέλφους συνεργάτες.
 - ...αποφασίσαμε να εκδώσουμε κοινή μαθητική εφημερίδα με το συνεργαζόμενο σχολείο (Ανδρέας, δάσκαλος)
 - ...με βοήθησε πολύ η συμμετοχή μου στο Εθνικό Δίκτυο «Λιμάνια της Ελλάδας», πήρα υλικό, επιμόρφωση, γνώρισα άλλους εκπαιδευτικούς από όλη την Ελλάδα, θέλω να παραμείνω και δεύτερη χρονιά σε αυτό γιατί ανυπομονώ να συνεργαστώ και με σχολεία του εξωτερικού (Μαρία, δασκάλα)
 - ...δεν έκανα καμιά συνεργασία με άλλο σχολείο, γιατί οι μαθητές μου ήταν πολύ μικροί (Ελένη, δασκάλα)
 - ...ανταλλάσσουμε e-mail, επικοινωνούμε δε νιώθω μοναξιά. Μέσα στο σχολείο είμαι πολύ μόνη (Ιωάννα, δασκάλα)
 - ...στο τελευταίο σεμινάριο γνωρίστηκα με ένα συνάδελφο αφηγητή παραμυθιών που τον έκανα συνεργάτη στο πρόγραμμα και την Ημερίδα (Μαρία, δασκάλα)
 - Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών απάντησε πως τους προσέφερε σημαντική βοήθεια το ειδικά σχεδιασμένο από τον Υπεύθυνο σεμινάριο και η παρουσίαση από συναδέλφους ενδεικτικών περσινών τελικών προϊόντων (poster, αφίσες, έντυπα, προγράμματα παρουσίασης, ηλεκτρονική παρουσίαση προγράμματος) και η συζήτηση πάνω σ' αυτά που ανέδειξε ως σημαντική παράμετρο την εμπλοκή των μαθητών στο σχεδιασμό των τελικών προϊόντων.
 - ...ήθελα ένα εντυπωσιακό έντυπο, αναθεώρησα πολύ τις απόψεις μου μετά το σεμινάριο, οι μαθητές πρέπει να επιλέξουν τι είναι σημαντικό να μπει σε αυτό (Μαρία, δασκάλα)
 - ...δεν ήξερα πώς γίνεται ένα poster, τι πρέπει να περιέχει, γιατί είναι σημαντικό να φτιάξουμε και ένα για το σχολείο και να το αναρτήσουμε (Ευγενία, δασκάλα)
 - Όλοι οι εκπαιδευτικοί ανέδειξαν την ανάγκη αξιολόγησης του προγράμματος. Εξέφρασαν τις δυσκολίες και τις αδυναμίες τους πάνω σ' αυτό και μας έκαναν να προβληματιστούμε για το

σχεδιασμό μιας συνάντησης μετά την ολοκλήρωση των προγραμμάτων αφιερωμένη στην τελική αξιολόγηση.

...όταν φτάνω εκεί, αναζητώ πάντα μια βοήθεια, από τον Υπεύθυνο, ένα έντυπο, ένα πλαίσιο, ένα εργαλείο, μια καθοδήγηση. Μ' ενδιαφέρει να κουβεντιάσω μαζί του στο τέλος, να ακούσω τη γνώμη του (Ελένη, δασκάλα)

Στην τρίτη κατηγορία οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών που υλοποιούν Σ.Π.Π.Ε. από τον Υπεύθυνο Π.Ε. ομαδοποιούνται ως εξής:

- σε διαπροσωπικό επίπεδο:

...να με εμπνεύσει σε στάσεις και αξίες με το παράδειγμά του, να εμπυχώνει, να ενθαρρύνει, να επιβραβεύει. Να με κάνει να νιώθω ασφαλής και στηριγμένος στην πρώτη μου εμπειρία. Να με στηρίζει, να είναι συνεργάτης μου, να εμπνέει εμπιστοσύνη, να είναι δοτικός, να με εμπνεύσει στην καινοτομία.

- σε παιδαγωγικό-επιστημονικό επίπεδο:

να έχει θεωρητικές γνώσεις για την Π.Ε. παιδαγωγική κατάρτιση και μεταδοτικότητα, βιβλιογραφική ενημέρωση, εμπειρία σε τέτοια προγράμματα για να μπορεί να με καθοδηγεί και να με συμβουλεύει, να είναι οργανωτικός, να έχει ικανότητες σχεδιασμού, συντονισμού, να θέτει στόχους για την ομάδα, να έχει συνέπεια, μεθοδικότητα, συνεργατικότητα, συστηματικότητα, να με επισκέπτεται στο σχολείο, να με επιμορφώνει, να επικοινωνεί τακτικά μαζί μου, να είναι παρών στην Ημερίδα παρουσίασης, να είναι διευκολυντής, διαμεσολαβητής ανάμεσα σε μένα και το Πανεπιστήμιο, να είναι ανοιχτός στην κριτική.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτή την ποιοτική έρευνα συνοψίζονται ως εξής:

- 1) Η πλειοψηφία των ερωτώμενων εκπαιδευτικών δηλώνουν ότι αντιμετώπισαν δυσκολίες κατά το σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός Σ.Π.Π.Ε. αποτέλεσμα αναμενόμενο αν σκεφτούμε ότι η Π.Ε. ήταν και παραμένει σε μεγάλο βαθμό εκπαιδευτική καινοτομία. Η Π.Ε. έφερε στην τάξη ιδέες και πρακτικές της προοδευτικής εκπαίδευσης όπως τη μάθηση έξω από το σχολείο, την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στις διαδικασίες μάθησης, την ομαδική εργασία, την επιλογή θεμάτων από τα ενδιαφέροντα των μαθητών κ.τ.λ. (Παπαδημητρίου 1998), στις οποίες δεν ήταν εξοικειωμένοι οι εκπαιδευτικοί. Έτσι με ελλιπή και ανεπαρκή επιμόρφωση κλήθηκαν να εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους για την υλοποίηση Σ.Π.Π.Ε.
- 2) Οι εκπαιδευτικοί απαρίθμησαν τις δυσκολίες τους και συνόψισαν τις ανάγκες τους όπως φαίνεται παρακάτω:
 - Στη σύνταξη του λεπτομερούς σχεδίου πρότασης που έπρεπε να υποβληθεί για αξιολόγηση στο Πανεπιστήμιο του Αιγαίου.
 - Στην εξεύρεση συνεργατών, ειδικών επιστημόνων, φορέων, βιβλιογραφίας.
 - Στη σύνταξη και στην υλοποίηση οικονομικού προϋπολογισμού του προγράμματος.
 - Στην υλοποίηση του προγράμματος.
 - Στη σύνθεση, στο σχεδιασμό των τελικών προϊόντων, στην παρουσίαση και στην αξιολόγηση του προγράμματος.
- 3) Οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών από την άσκηση του ρόλου του Υπευθύνου είναι ιδιαίτερα υψηλές τόσο σχετικά με την κατάρτισή του όσο και με την προσωπικότητα, τη στάση και τη συμπεριφορά του. Με βάση τις απαντήσεις τους ο Υπεύθυνος μέσα στο σύγχρονο εκπαιδευτικό πλαίσιο θα πρέπει:
 - Να γνωρίζει πολύ καλά το αντικείμενό του, να έχει μεταδοτικότητα και παιδαγωγική κατάρτιση, να είναι βιβλιογραφικά ενήμερος, να έχει εμπειρία σε προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην τάξη, να είναι γνώστης των αρχών της εκπαίδευσης ενηλίκων.
 - Στην προσπάθεια εμπλοκής του εκπαιδευτικού σε ένα προαιρετικό-εθελοντικό-καινοτόμο πρόγραμμα όπως η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση θα πρέπει να υιοθετεί εμπνευστικές, συμβουλευτικές πρακτικές που δημιουργούν ένα πρότυπο εμπλοκής του εκπαιδευτικού με τη σειρά του με τη μαθητική ομάδα.

- Θα πρέπει να διαφοροποιείται από τον παραδοσιακό ρόλο του καθοδηγητή που μεταφέρει την αυθεντική γνώση και κατευθύνει με υποδείξεις και οδηγίες. Να είναι συντονιστής και να υποστηρίζει τη σταδιακή προσέγγιση της γνώσης από τους εκπαιδευτικούς μέσα από μια συνεχή, δυναμική αλληλεπίδραση μαζί τους με στοιχεία αλληλοεκτίμησης και αλληλοαξιοποίησης.
- Εκτός από τη βαθιά γνώση του αντικειμένου του πρέπει να διαθέτει μια πληθώρα ικανοτήτων και χαρακτηριστικών:
 - να σέβεται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών αναγνωρίζοντας τη σημασία των γνώσεων και των εμπειριών τους, κατανοώντας τις αδυναμίες τους και λαμβάνοντας υπόψη τους προσωπικούς ρυθμούς εξέλιξής τους.
 - να θέτει στόχους για την ομάδα με σχεδιασμό, μεθοδικότητα και συνέπεια, να συντονίζει χωρίς να ποδηγετεί.
 - να αυτοαξιολογείται και να εξετάζει την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα του έργου που προσφέρει, να είναι ανοιχτός στην κριτική.
 - να προάγει τα στοιχεία της ανθρώπινης επικοινωνίας.
 - να εμπνέει σε στάσεις, αξίες και συμπεριφορές με το παράδειγμά του.

Επομένως το προφίλ του θα πρέπει γενικότερα να είναι συμβατό με τις αρχές της Π.Ε.: τη συλλογικότητα, τη συνεργατικότητα, την κριτική σκέψη, την αλληλεγγύη και τις ανθρώπινες αξίες.

Προκύπτουν λοιπόν από τα αποτελέσματα της έρευνας αυξημένες ανάγκες των εκπαιδευτικών στις οποίες κλήθηκε και θα κληθεί να απαντήσει ο Υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης διαχειριζόμενος ένα πρότυπο μεθοδολογικό πλαίσιο προγράμματος Π.Ε. που θα προκύψει μετά την ολοκλήρωση της υλοποίησης της πράξης Σ.Π.Π.Ε.

Για να μπορέσει λοιπόν να ανταποκριθεί σε αυτές και να ασκήσει σωστά τον κομβικό του ρόλο με τη διοικητική-συντονιστική και τη συμβουλευτική του υπόσταση, θα χρειαστεί υποστήριξη και επιμόρφωση εκτός από τις αρχές της Π.Ε. και τη μεθοδολογία της και σε ζητήματα σχεδιασμού εκπαιδευτικής στρατηγικής, επικοινωνίας και ενδυνάμωσης ανθρώπινου δυναμικού, δυναμικής των ομάδων, αρχών της εκπαίδευσης ενηλίκων, χρήσης νέων τεχνολογιών, μεθόδων εκπαιδευτικής έρευνας.

Ελπίζουμε λοιπόν συστηματικά επιμορφωμένοι Υπεύθυνοι Π.Ε.-συντονιστές και εκπαιδευτικοί να βοηθήσουν η Π.Ε. να γίνει μια εναλλακτική πρόταση όχι μόνο για την ίδια αλλά και για το σύνολο των σχολικών δραστηριοτήτων και να συμβάλει όσο θα της έπρεπε «στη διαμόρφωση του πλαισίου της απαιτούμενης νέας κουλτούρας για τη διδασκαλία και τη μάθηση» (Παπαδημητρίου 1998, σ. 170)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βαϊκούση Δ., Βάλακας Ι., Κόκκος Α., Τσιμπουκλή Α., (1999) *Εκπαίδευση ενηλίκων Τόμος Δ.- Εκπαιδευτικές Μέθοδοι - Ομάδα Εκπαιδευομένων*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα
2. Bell J. (2001), *Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής Έρευνας* (επιμ. Α.-Β, Ρήγα), Gutenberg, Αθήνα.
3. Γεωργόπουλος Α., Τσαλίκη Ε. (1993) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα
4. Cohen, L. & Manion, L. (1994), *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Μεταίχμιο, Αθήνα
5. Courau S., (2000) *Τα βασικά "εργαλεία" του εκπαιδευτή ενηλίκων*, Μεταίχμιο, Αθήνα
6. Δασκολιά Μ.Κ. (2001), Δυσκολίες των εκπαιδευτικών κατά την εφαρμογή της Περιβαλλοντικής Εκπ/σης. Αποτελέσματα μιας μικρής κλίμακας ποιοτικής έρευνας, *Περιβαλλοντική Αγωγή - Θέματα και Προβληματισμοί*, τομ. 1, τεύχ. 4, σ.9-12.
7. Καμαρινού Δ. (1999), *Βιοματική Μάθηση στο Σχολείο*, (αυτοέκδοση)
8. Κόκκος Α, Λιοναράκης Α. (1998) *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση Σχέσεις διδασκόντων- διδασκόμενων* (τόμος Β.), Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα
9. Κούσουλας Γ. Η Περιβ. Εκπ/ση και ο "Υπεύθυνος Π.Ε." Κριτική και αυτοκριτική προσέγγιση. Ανασύρθηκε στις 10/5/2005 από: <http://www2.ekke.gr/estia/Cooper/YpePE.htm>.
10. Κούσουλας Γ., Κοσμίδης Π., και Σχίτζα Ν., (2001) Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Στο: *Εμπειρίες και σκέψεις εκπαιδευτικών για τα προαιρετικά εκπαιδευτικά προγράμματα*. (Επ.: Γ. Μπαγάκης), σ. 41-53, Μεταίχμιο, Αθήνα.

11. Μαυρογιώργος Γ. (2003), Ανιχνεύοντας την εκπαιδευτική πολιτική για τον εκπαιδευτικό στα επιχειρησιακά προγράμματα (ΕΠΕΑΕΚ) του Υπουργείου Παιδείας Στο: *Ο εκπαιδευτικός και η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση* (Επ.: Γ. Μπαγάκης), σ.349-365, Μεταίχμιο, Αθήνα
12. Μεσσάρης Δ. (2005), «Η ενδυνάμωση των στελεχών της Π.Ε. στα πλαίσια της αποκεντρωμένης διαχείρισης των εκπαιδευτικών διαδικασιών» στο *Επιμορφωτικό Πρόγραμμα: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση του Ινστιτούτου Επιμόρφωσης του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης*.
13. Μπακιρτζής Κ. (2000), «Προς μια Κοινωνιοψυχολογική Θεώρηση», στο *Πρακτικά του Συνεδρίου με θέμα: Η Π.Ε. μπροστά στον 21^ο αιώνα*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Λάρισα.
14. Παπαδημητρίου Β. (1995), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Σχολικό Πρόγραμμα: Θέση και Προοπτικές. Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 85, 54-60
15. Παπαδημητρίου Β. (1998), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο*, Τυπωθήτω, Αθήνα
16. Παπαπροκοπίου Ν., Παπαδάκου Ε., (2004), *Δέκα Χρόνια Synergy*, ΕΑΔΑΠ, Αθήνα
17. Πεрдίκης Γ. (1998), Το παρόν και το μέλλον του θεσμού του Υπεύθυνου Π.Ε. για την *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση - Περιοδική Έκδοση της Π.Ε.Ε.Κ.ΠΕ*, τ. 13-14, 29-30.
18. Πεрдίκης Γ. (2001), Το Γ'ΚΠΣ να αξιοποιηθεί σωστά για την Π.Ε., για την *Περιβ. Εκπαίδευση - Περιοδική Έκδοση της Π.Ε.Ε.Κ.ΠΕ*, τ. 20, 23
19. Rogers A., (1999). *Η εκπαίδευση Ενηλίκων*, Μεταίχμιο, Αθήνα
20. Σολομών Ι. (2000) "Το κλειστό σχολείο έχει πεθάνει: Προαιρετικά προγράμματα εκπαίδευσης και αξιολόγηση", στο *Προαιρετικά Εκπαιδευτικά Προγράμματα στη Σχολική Εκπαίδευση* (Επ: Γ.Μπαγάκης) σελ. 17-27, Μεταίχμιο, Αθήνα.
21. Φλογαίτη Ε. (1998), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα